

PDF hosted at the Radboud Repository of the Radboud University Nijmegen

The following full text is a publisher's version.

For additional information about this publication click this link.

<http://hdl.handle.net/2066/54131>

Please be advised that this information was generated on 2019-10-23 and may be subject to change.

Rechtsgeschiedenis

Prof. mr. C.J.H. Jansen

De beschrijving van de geschiedenis van de rechterlijke instellingen en de rechtspraak is een bloeiende deeldiscipline binnen de rechtsgeschiedenis. De oud-president van het Hof Den Bosch en Hof Den Haag, G. Chr. Kok, heeft deze traditie verrijkt met een boek over de geschiedenis van het huidige Hof Den Haag en zijn voorgangers: *In dienst van het recht. Uit de geschiedenis van het Gerechtshof 's-Gravenhage en de daaraan vooraf gegane hoven (1428-beden)*, Hilversum 2005. Hij heeft zich niet tot doel gesteld om een compleet beeld te geven van de verschillende hoven, maar om markante figuren uit deze instellingen centraal te stellen en aan de hand van zijn (of haar) portret enkele algemene opmerkingen te maken over het functioneren van het betreffende hof en/of de rechterlijke organisatie in de betreffende periode (p. 9 van het boek). Het boek is gebaseerd op literatuurstudie en niet op archiefonderzoek. Het archief van het Hof Den Haag is overigens in de Tweede Wereldoorlog verloren gegaan, dat van zijn voorgangers niet. Kok heeft achterin het boek een lijst opgenomen van chronologische en alfabetische lijsten van alle aan de verschillende hoven verbonden rechterlijke functionarissen.

Kok opent zijn werk met een portret van Jacoba van Beieren (1401-1436) en Philips van Bourgondië (1396-1467), die vanaf 1425 stredden om de hegemonie in Holland en Zeeland. Hij kwalificeert hen als de stichters van het Hof van Holland, Zeeland en West-Friesland. De instelling van dit Hof vloeide voort uit een verzoeningsverdrag tussen hen, dat op 3 juli 1428 in Delft werd getekend. Dit verdrag bepaalde onder meer dat er een raad kwam voor bestuur, rechtspraak en financiën. Kok beschrijft de eerste eeuwen uit de ontwikkeling van het Hof van Holland aan de hand van Nicolaas Everaerts (1461-1532), Hugo de Groot (1583-1645) en Adriaen Pauw (1622-1697). Een periode uit de geschiedenis van het Hof, die Kok relatief veel aandacht schenkt, is die van 1795 tot 1838. Hij beschrijft deze jaren aan de hand van het werkzame leven van J.E. Reuvens (1763-1816), C.F. van Maanen (1769-1849) en J.A. Philipse (1800-1884). Dit tijdvak laat vijf Haagse rechterlijke colleges zien: enerzijds het Hof van Holland (tot 1811), het Keizerlijk Gerechtshof (1811-1813), dat onderdeel uitmaakte van de Franse rechterlijke organisatie, en het Provinciaal Gerechtshof van Holland (vanaf 1838) en anderzijds het Nationaal Gerechtshof (1802-1811) en het Hoog Gerechtshof (1813-1838). De beide

laatste hoven fungeerden als hoogste instantie en hun rechtsmacht strekte zich uit over geheel 'Nederland'. Van de andere hoven was cassatie mogelijk bij respectievelijk de Hoge Raad van Holland en Zeeland, de Cour de Cassation en de Hoge Raad. Er vonden grote veranderingen plaats, die deels kunnen worden gezien als de verwezenlijking van patriotse idealen. Zo werd voor het eerst sedert de 16e eeuw weer een rooms-katholiek tot lid van het Hof van Holland benoemd (boek, p. 78). Voorts kwamen de rechters meer en meer uit de (gegoede) burgerij en niet langer uit de klasse van de regenten (vgl. boek, onder andere p. 92-93), hoewel overigens de adel gedurende lange tijd goed vertegenwoordigd is gebleven in de rechterlijke macht. Tot slot is het opvallend dat leden van de rechterlijke macht soms tegelijkertijd lid waren van een vertegenwoordigend lichaam (bijvoorbeeld lidmaatschap van Eerste of Tweede Kamer of Provinciale Staten). De combinatie van werkzaamheden op politiek/wetgevend en rechtsprekend gebied is thans zwaar onder vuur gekomen, onder meer omdat die samenwerking het wantrouwen van de bevolking jegens de rechterlijke macht zou voeden.

Het zwaartepunt van Koks geschiedschrijving ligt in de 20e eeuw bij het Gerechtshof 's-Gravenhage. Elf biografieën betreffen deze periode. De opstelling van de raadsheren H. Haga (1885-1965) en A.L.M. van Berckel (1890-1973) gedurende de bezettingsjaren stelt Kok in staat iets te schrijven over de houding van de gehele rechterlijke macht in de Tweede Wereldoorlog. Haga en Van Berckel namen ontslag, nadat de bezetter een vorm van 'politieke' rechtspraak, de vrederechtspraak, had ingevoerd. De vrederechter was bij uitsluiting bevoegd kennis te nemen van strafbare feiten, die de politieke vrede in gevaar brachten, en/of de hoogste politieke belangen der volksgemeenschap raakten, en/of waren begaan uit politieke beweegredenen. Hoger beroep was mogelijk bij het Vredegerechtshof, dat was ondergebracht bij het Haagse hof. De strafbare feiten konden worden vervolgd met terugwerkende kracht (voordat de vrederechtspraak was ingevoerd) en zelfs nadat een gewone rechter ze eventueel al had berecht. Dit betekende dus een inbreuk op het legaliteits- respectievelijk het *ne bis in idem*-beginsel.

In de laatste zeven hoofdstukken uit *In dienst van het recht* beschrijft Kok de ontwikkeling van de rechtspleging in de afgelopen vijftig jaar. Vanaf 1999 werd de rechterlijke macht geconfronteerd met grote veranderingen: een nieuw bestuursmodel, een nieuw personeelsbeleid, nieuwe systemen voor werkprocessen, etc. Kok besluit zijn boek met een epiloog. Hij laat daarin een aantal, door de geschiedenis geïnspireerde en voor de toekomst belangrijke thema's de revue passeren. Ik noem er een

aantal. Kok pleit voor een scheiding tussen bestuur en rechtspraak. Het functioneren van de Raad van State als rechterlijke college past daarbij slecht. Hij pleit eveneens voor professionalisering van de rechters. Hij plaatst vraagtekens in dit verband bij de huidige omvang in aantal en inzet van de plaatsvervangers en het uitsluiten in bepaalde gevallen van de Hoge Raad als cassatierechter. Kok is voorstander van de integratie van aparte vormen van (tucht)rechtspraak in de gewone colleges en van een betere ondersteuning van de rechters. Hij ziet tot slot veel voordeel in het inschakelen van individuele rechters bij het opstellen van wetgeving. Kok heeft een mooi en ook voor studenten interessant boek geschreven.

Het Hof van Holland, Zeeland en West-Friesland was niet de hoogste rechter in deze gebieden. Dat was de Hoge Raad, door de Staten van Holland in 1582 opgericht als hoger beroepscollege van de uitspraken van het Hof (dus niet als cassatierechter). Over de samenstelling, organisatie en bevoegdheden van de Hoge Raad en over de hoofdlijnen van het procederen in civiele zaken voor de Hoge Raad zowel in eerste instantie als in hoger beroep is onlangs van de hand van M.-Ch. Le Bailly en Chr.M.O. Verhas een boekje verschenen, getiteld *Hoge Raad van Holland, Zeeland en West-Friesland (1582-1795)*. Het lezen van een rechterlijke uitspraak van een oude rechterlijke instantie is vaak geen sinecure, het volgen van de procesgang evenmin. Om de onderzoeker behulpzaam te zijn heeft de Stichting tot uitgaaf der bronnen van het Oud-Vaderlands Recht het initiatief genomen tot de publicatie van een serie procesgidsen bij de Hilversumse uitgeverij Verloren. Tot voor kort waren er drie verschenen: over de Staatse Raad van Brabant, het Hof van Friesland en de Etstoel van Drente. Recent zijn er twee bij gekomen: het genoemde boekje van Le Bailly en Verhas en P. Brood en E. Schut, *Hoofdmannenkamer, sinds 1749 Hoge Justitiekamer van Stad en Lande van Groningen*. Deze gids bevatte onder meer de hoofdlijnen van het civiele procederen voor de Hoofdmannenkamer (die evenals het oude Hof van Friesland en van Holland tevens een bestuurlijke taak had) en de Hoge Justitiekamer. De procesgidsen zijn een prachtig hulpmiddel voor ieder die zich in de archieven op een oude uitspraak wenst te storten. ❀